

**СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ У НІМЕЧЧИНІ
У 20-х рр. ХХ ст.**

В статті розкривається теорія та практика соціального страхування від нещасних випадків в Німеччині у 20-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: застраховані, наймані працівники, нещасні випадки, роботодавці, соціальне страхування.

В статье раскрывается теория и практика социального страхования от несчастных случаев в Германии в 20-х гг. ХХ в.

Ключевые слова: застрахованные, наемные работники, несчастные случаи, работодатели, социальное страхование.

In the article the theory and practice of social insurance against industrial accidents in Germany in the 20's of the twentieth century.

Keywords: insured, employees, accidents, employers, social insurance.

Постановка проблеми. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування як форма соціального захисту бере свій початок з Німеччини, де наприкінці ХІХ ст. було схвалено законодавчі акти, що впроваджували різні види страхування. Однак, події першої світової війни, а згодом і листопадової революції призвели до занепаду господарського життя, а отже і нівелювання впливу страхових інститутів. Навіть в період післявоєнної кризи та інфляції 1922-1923 рр. працівники майже не відчували на собі захисну функцію державного страхування. Це був час, коли трамвайний білет для поїздки за пенсією коштував більше ніж розмір виплаченої пенсії. В ці роки німецький соцстрах практично використав усі свої капітали, особливо в області страхування інвалідності [1, с.2].

Лише із 1924 р., завдяки плану Дауеса, народне господарство Німеччини поступово відроджується, а допомога соцстраху набуває реальної цінності. Загальні витрати на соціальне страхування збільшилися порівняно із довоєнним часом на 60%, з 1431 тис. марок в 1913 р. до 2016 тис. марок в 1924 р. [2, с.26]. В цей рік бюджет соцстраху вдвічі перевищив довоєнний рівень і становив 2 млн. марок. Незважаючи на втрату значної частини промислових областей та скорочення кількості населення, на середину 20-х рр. за кількістю застрахованих Німеччина досягла довоєнного рівня. Так, якщо у 1913 р. в системі усіх видів соціального страхування перебувало 59,7 млн. осіб, то в 1925 р., не враховуючи запровадженого після війни страхування безробітних, – чисельність застрахованих становила 60,9 млн. [1, с.3]. Одним із видів страхування, яке відіграло вагомий роль у захисті працюючих було страхування від нещасних випадків.

Аналіз актуальних досліджень. Означена проблема не була об'єктом спеціального історичного дослідження. Основні матеріали почерпнуто нами із повідомлень співробітників Наукового бюро наркомату праці СРСР Б.Данського та Б.Каца, які вивчали функціонування страхових інститутів в Німеччині для вироблення рекомендацій щодо розвитку радянської системи соціального страхування.

Метою статті є висвітлення теорії та практики соціального страхування від нещасних випадків в Німеччині у 20-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Страхування робітників від нещасних випадків на початку 20-х рр. ХХ ст. здійснювалося за положеннями Кодексу законів про страхування 1911 р. Реалізація законодавчих положень на місцях покладалася на страхові товариства очолювані правліннями у складі 6 осіб. Даний вид страхування поширювався на майже всі категорії промислових та сільськогосподарських робітників, а також екіпажів торгових суден. Витрати по страхуванню нещасних випадків несли підприємці, сума внесків яких залежала від шкідливості виробництва та обсягу заробітної плати. Обов'язок сплати внесків покладалася на підприємства, де працювало не менше 10 осіб [3, с.13].

Обсяг призначуваної пенсії визначався середнім заробітком за останній рік роботи.

Повна пенсія при втраті працездатності на 100% становила половину заробітку і призначалася лише на рік. У випадку смерті внаслідок виробничого травматизму сім'я отримувала одноразову допомогу на похорони в розмірі 1/15 річного заробітку годувальника. Крім того, вдова, діти до 15 років, батьки або інші утриманці мали право на пожиттєву пенсію у розмірі 1/5 річного заробітку, за умови, що загальна сума не перевищувала 3/5 заробітку годувальника. Іноземці могли отримувати пенсію лише проживаючи в Німеччині, при виїзді їм виплачувалася пенсія лише за три місяці. Страхові товариства отримали право видачі замість щорічної пенсії одноразової допомоги, якщо втрата працездатності не сягала більше 20%. Обсяг такої допомоги становив від 4 до 8 річних пенсій [3, с.13].

Допомога виплачувалася лише у разі настання нещасного випадку на роботі. Про своє право на пенсію потерпілий повинен був заявити не пізніше 2 років з дня нещасного випадку. Про кожен нещасний випадок підприємець повідомляв в поліцейське управління та страхове товариство. На основі повідомлення страхове товариство приймало рішення про винагороду, яке могло бути оскаржене потерпілим у страхове управління. Пенсія виплачувалася у найближчому відділенні з моменту визнання втрати працездатності. До того часу потерпілому протягом 13 тижнів виплачувалася допомога із лікарняної каси у розмірі 2/3 заробітку. Розмір пенсії визначався відсотком втрати працездатності.

Законом від 14 липня 1925 р. були внесені суттєві зміни, що стосувалися виплати допомоги, одноразових відшкодувань пенсій, а також правил для попередження нещасних випадків. Так, наприклад, якщо за старим законом бралися до уваги лише заробітки застрахованих до 1800 марок в рік, то новим законом межа встановлювалася на рівні 8400 марок. Розмір пенсії у випадку повної втрати працездатності залишався на рівні 2/3 заробітної плати, однак при цьому передбачалися додаткові пенсії для утриманців віком до 15 р. у розмірі 10% від призначеної пенсії. Загальний обсяг виплат при цьому мав не перевищувати суми попередньої заробітної плати. У випадку смерті годувальника, кожен із членів сім'ї отримував до 20% заробітку. В цілому, якщо раніше максимальний розмір пенсії складав 60%, то за новим законодавством – 80%. Видача потерпілому одноразового відшкодування була обов'язковою, якщо розмір пенсії складав до 10% повної пенсії. При розмірі пенсії у межах 10-29% її заміна одноразовим відшкодуванням здійснювалася лише за згодою потерпілого. Розмір такого відшкодування становив 3-річну пенсію. Якщо ж працездатність втрачалася більш ніж на 20%, потерпілий мав право вимагати додаткового відшкодування [4, с.4].

Новим законом передбачалося надання і, так званої, «професійної допомоги» для осіб, що потребували стороннього догляду. Вони могли на власний вибір перебувати у лікарняних закладах, мати власних квартирних доглядальниць або ж додаткову допомогу у розмірі від 20 до 75 марок. Професійна допомога включала в себе і заходи з відновлення працездатності. З цією метою організовувалися спеціальні курси перекваліфікації або навчання нових професій. Закон передбачав також процедуру відновлення купівельної спроможності пенсій, так звану «валорізацію» допомог [4, с.5].

Постановою міністра праці від 12 травня 1925 р. до нещасних випадків були прирівняні професійні захворювання на виробництві. До списку хвороб, що підлягали відшкодуванню за рахунок страхових коштів відносили: отруєння свинцем, фосфором, ртуттю, миш'яком, бензолом, сірководнем; рак шкіри; катаракту; рентгенологічне отруєння, анкілостаміаз, пневмоконіоз. Лікаря, який виявив професійне захворювання на підприємстві виплачувалася премія. При неповідомленні про нещасний випадок службові особи притягалися до відповідальності. У разі наявності на підприємстві небезпечних та шкідливих факторів страхові органи виплачували працівникові тимчасову допомогу на весь період утримання від роботи. З метою попередження нещасних випадків страхові товариства видавали загальнообов'язкові правила. Окрім того санітарні органи та промислові інспектори мали право видавати приписи для підприємств, які порушували норми про охорону праці [4, с.5.]

Вже за перший рік дії закону було зареєстровано 3 847 випадків, однак страхова винагорода була виплачена лише у 168 випадках. Загальні витрати виплат при цьому склали 119 762 марки, або 0,8% усіх витрат товариств. Найчастіше підставою для виплат було отруєння промисловими газами, зокрема, свинцем [5, с. 24]

Страхуванням від нещасних випадків на 1925 р. було охоплено: 780 тис. промислових підприємств із 9,4 млн. застрахованих; 4,5 млн. сільськогосподарських підприємств із 14 млн. застрахованих; державні та комунальні підприємства із 900 тис. застрахованих. Щодо статистики, то у промисловості, у розрахунку на рік, один нещасний випадок припадав на 25 застрахованих, в сільському господарстві – 1 нещасний випадок на 100 застрахованих. Всього за 1925 р. в Німеччині було виплачено 600 тис. пенсій для потерпілих та 120 тис. пенсій для членів сім'ї [2, с.25].

З цього часу розпочинається активний розвиток страхових інститутів. У звіті німецького страхового управління за 1926 р. зазначалося про зростання обсягів роботи, через що особовий склад було збільшено на 20 осіб. Тепер центральне управління включало: голову, 2 директорів, 12 президентів сенату, 30 постійних членів та 110 штатних співробітників. Страхування від нещасних випадків проводили 111 страхових товариств (66 промислових та 45 сільськогосподарських). Крім того, в кампанії були задіяні 162 виконавчих страхових органи для державних підприємств та 335 провінційних і общинних управлінь. Всього у страхуванні від нещасних випадків у казенних та громадських підприємствах було задіяно 497 виконавчих органів. В якості винагороди потерпілим від нещасних випадків було виплачено 260 млн. марок, кількість нещасних випадків сягнула майже мільйона. За цей час надійшло 4 тис. заяв про професійні хвороби [6, с.7].

Ріст бюджету соцстраху спостерігається і в наступні роки. На початок 1927 р. загальна сума надходжень складала майже 3 млн. марок, що втричі перевищувало надходження 1913 р. Якщо у 1913 р. внески за усіма видами страхування склали 8% заробітної плати, то в 1924 р. – 12%, 1927 р. – 15% (6% страхування хвороби; 1,5% нещасні випадки; 5% – страхування інвалідності; 3% – страхування безробіття) [1, с.3].

На 1927 р. Німеччина була охоплена соціальним страхуванням майже на 2/3. Бюджет соціального страхування сягав 3 млн. марок, що складало 8% всього національного доходу. Соціальне страхування, з одного боку, супроводжувалося взаємодопомогою профспілок, з іншого боку – широко розвинутою опікою про бідних (собезом). Кількість пенсіонерів, інвалідів, вдів та сиріт перевищувала 2 млн. осіб, безробітних, що отримують допомогу нараховувалося 1,5 млн., щорічно медичною допомогою у випадку тимчасової непрацездатності користувалися 8 млн. осіб, на випадок родів – 700 тис. [1, с.3].

Висновки і перспективи подальших досліджень. В цілому у 1920-х рр. німецький соцстрах відігравав значну роль в політичному та господарському житті країни. Понад 10 млн. населення, що користувалися його послугами, були зацікавлені в успішному його розвитку, вважаючи його невід'ємним атрибутом капіталістичного суспільства. Саме тому, намагання комуністів використати соцстрах для розвитку класової боротьби не знайшли підтримки серед мас. Окрім того, соцстрах був тісно пов'язаний з народним господарством і чітко реагував на його потреби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данский Б.Г. Рост и кризис германского соцстрахования / Б.Г.Данский // Вопросы страхования. – 1927. – №14. – С.2-3.
2. Страхование в Германии в настоящее время // Вопросы страхования. – 1926. – №21. – С.25-26.
3. Страхование от несчастных случаев в Германии // Вопросы страхования. – 1923. – №7. – С.13.
4. Кац Б. Реформа страхования рабочих от несчастных случаев в Германии / Б.Кац // Вопросы страхования. – 1926. – №5. – С.4-5.
5. Страхование профессиональных болезней в Германии (По материалам Научного бюро НКТ СССР // Вопросы страхования. – 1928. – №1. – С.24-25.
6. Обзор социального страхования в Германии (По материалам научного бюро НКТ СССР) // Вопросы страхования. – 1927. – №28. – С.7-8.